

ТРЕЙЦИ ГОД ВЫДАНИЯ

ЛЮТЫ 1944 ГОДУ

№ 3 (39)

**НОВЫ
ШЛЯХ**

АД НАС ЗАЛЕЖЫЦЬ!

Праз колькі дзён пасля таго, як Генеральны Камісар Беларусі генерал-лейтэнант паліцыі фон Готтбэрг на урачыстым паседжанні прадстаўнікоў беларускага народу 21 снежня 1943 г. абвясціў утварэнне Беларускага Цэнтральнага Рады, прэзідэнт Рады сп. Радаслаў Астроўскі зьявіўся праз радзі і друг да беларускага народу з адмысловай адозвай. Заклікаючы беларускі народ да згуртавання усіх сілаў да творчае працы для краю і да змаганьня са зьлейшымі ворагам нашай Бацькаўшчыны — бальшавіцкім імперыялізмам, сп. Астроўскі падкрэсьліваў, што «у гэтым вялікім момэнце ніхто не павінен стаяць збоку, бо інакш ён згіне сам і загубіць іншых». З поўнай свядомасцяй адказнасці гістарычнага момэнта у жыцці нашай Бацькаўшчыны ён пісаў: «Перажываньнямі намі вялікія падзеі вырашайць і нашу будучыню. Ад нас залежыць, каб яна была шчаслівай і каб нашая Бацькаўшчына, пасля векавой нядолі, стала існаў воліца».

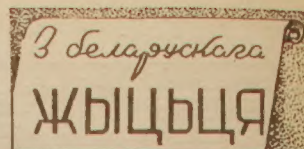
Цяпер, калі беларускі народ мае сваё прапарызмае прадстаўніцтва ў форме Беларускага Цэнтральнага Рады, гэтыя словы набываюць значнае асаблівае вагі. Перад беларусамі адчыняюцца шырокія магчымасці культурнага будаўніцтва, новыя перспектывы творчае працы на адраджэнне свайго, разбуранага бальшавіцкім, краю. Беларуска Цэнтральная Рада складаецца з лепшых сыноў народу, пакліканых ажыццёвіць ідэю самакіраванства ў гэтых важных для нас галінах, як культура, школьніцтва, апека. Гэта якраз тых галін нашата нацыянальнага жыцця, якія цяпер набываюць асаблівае значэнне ў нашым адраджэнні. Праз вольнае развіццё свае культуры — мастацтва, тэатру, літаратуры, друку, выданне кніжкоў, праз шырокае развіццё нацыянальнага школьніцтва, праз чыста-беларускае выхаванне нашай моладзі ў духу разумення і абароны народных інтарэсаў, праз шырэйшае разбудаванне ўстаноў народнае самапомачы, грамадзкае апекі над усімі бядоатамі нашага народу і праз узасадапамогу, мы выбіём з нашага народу свядомую сваіх запраўных інтарэсаў нацыю. Беларуска Цэнтральная Рада праз існуючыя пры ёй гэткія інстытуцыі, як Беларускае Культурнае Згуртаванне, Навуковае таварыства, тэатар, аддзелы культуры дае рэальныя магчымасці шырокага культурнага творства ўва ўсіх галінах беларускай культуры і забяспечвае беларусам тут поўную самастойнасць. Гэтыя галіны цалкам перайшлі ў беларускія рукі і цяпер ад нас залежыць, як мы гэта скарыстаем. Нямецкае кіраванства вуснамі Генеральнага Камісара генерала фон Готтбэрга на урачыстым абвешчанні Б. Ц. Рады 21. XII. 43 г. заклікала скарыстаць гэтую магчымасць адбудовы нашай Бацькаўшчыны. Генералы Камісар заклікаў беларусаў праз удзел у змаганні з бальшавізмам заявляць нашаму народу належае яму месца сярод народаў Эўропы. Ён падкрэсліваў пры гэтым, што кожны народ атрымае тое месца, на якое ён заслужыцца і зойме яго праз свае вялікія, сілы і чыннасць, стараннасць і ахвяднасць. У такім разе агучэння перамога над цёмнымі сіламі будзе і перамогай Беларусі. Цяпер святны абавязак кожнага беларуса — адгукуцца на гэтыя праміянністы заклікі і з усім запалам маладога народу

аддацца гэтай працы. Цяпер не павінна быць ніводнага беларуса, які стаяў бы збоку ад гэтае працы.

Прэзідэнт Цэнтральнай Беларускай Рады сп. Астроўскі на 1-ым урачыстым паседжанні Рады 22 студня 1944 г. шырока выклаў праграму дзейнасці Рады. Ува ўсіх пытаннях, ня толькі тых, што беспасярэдня паводля статуту Рады складаюць абсяг яе дзейнасці, але і ў гаспадарскіх, адміністрацыйных, сельска-гаспадарскіх і іншых, Б. Ц. Р., маючы права падаваць свае парадкі і думкі нямецкім уладам, будзе імкнуцца да поўнага зліквідавання разбуральных наслідкаў бальшавізму, да адбудовы і росквіту Беларускага краю. Вакол пачэсных задачаў выканання абвешчанае Прэзідэнтам Рады праграмы трэба згуртаваць усім пазытыўным беларускім сілам і супольнай зараднасцяй прычыніцца хутчэйшаму запанаванню ў Беларускім краі міру, супакою, працы, культуры і народнага дабрабыту. На дапамогу і ахову нашай адбудовнай працы прыдуць дакладраваныя Генеральным Камісарам на акце абвешчання Рады апорныя узброеныя пункты ў вёсках, якія будуць стварацца ўва ўсім нашым краі. Тэсцы маладых беларусаў пойдуць мношчыць шэрагі беларускіх паліцыйных фармацый і Беларускае самааховы, якія і дагэтуль гераічна змагаліся з бандытамі і сваёй крыёю ўжо неадна-краць змацавалі вернасць нямецка-беларускай прыязні. «Кажная беларуская вёска мусіць стацца нездабывальнай крапасцяй для жыда-бальшавікоў, кожны беларус і беларуска павінны ўзяць дзейны ўдзел у нішчэнні бальшавіцкіх логаву ў нашых лясох. Калі мы згодна, арганізавана і аддана возьмемся за гэта, дык дні бандытаў у нашым краі будуць палічаныя.» (З адозвы прэзідэнта БЦР.)

Беларускі народ ахвотна алкунуўся на заклікі прэзідэнта БЦР сп. Астроўскага і даў ёй гэта шэрагам мтынгаў, сходаў і урачыстасцяў, якія пракрацілі шырокай хваляй па ўсёй Беларусі пасля абвешчання Беларускай Цэнтральнай Рады. Народ дадатна паставіўся да гэтае гістарычнае падзеі ў ягоным жыцці. Ён усюды вітаў Радз і сваімі пастановамі дакладраваў супрацоўніцтва, адданасць і згоду выконваць усе пастановы Беларуска Цэнтральнае Рады. На гэтых сходах народ яшчэ раз выказаў сваю нянавісць да бальшавізму, сваю гатоўнасць аддаць усе свае сілы на змаганне з ім аж да поўнае перамогі. Народ лішні раз даў, што ён гатовы даць тысячы сыноў-змагароў за Бацькаўшчыну, гатовых памерці для ейнага шчасця, для красавання ейных буйных народных сілаў, нацыянальнае магутнасці. Гэтым народ выявіў сваё адвечнае жаданне бацьчынае Бацькаўшчыны — Беларусь вольнай у сямі іншых народаў. Да гэтай вольнасці, да ажыццяўлення святых ідэалаў беларускае дзяржаўнасці і павяззе свой народ Беларуска Цэнтральная Рада. З ёй наш народ выходзіць шчыльнымі радамі на вольны родны свой прастор. Гэта — шлях у нашу зараністую шчасліваю прышласць. Дзеля гэтага ня шкода ні сілаў, ні часу, ні працы.

Дык зробім-жа ўсе ад нас залежнае, каб кутчай прыйшлі да нашых агудных нацыянальных беларускіх ідэалаў і адбыць шчаснае нашай Бацькаўшчыне — Беларусі!

Склад Белар. Цэнтр. Рады

На аснове арт. IV Статуту Беларуска Цэнтральнае Рады сп. Прэзідэнт Р. Астроўскі запрапанаваў сп. Генеральнаму Камісару склад сяброў Рады, які і быў зацверджаны Генеральным Камісарам. У выніку гэтага Беларуска Цэнтральная Рада ўканстытуаваная ў наступным складзе: Першы Віцэпрэзідэнт Мікалай Шкелёна, Другі Віцэпрэзідэнт Юры Сабалеўскі, сябры Рады: Францішак Кушэль, Сямён Канды-овіч, Паўла Сьвірэд, Васіля Сялях, Ауген Калубовіч (кіраўнік Беларускага Культурнага Згуртавання), Станіслаў Грынкевіч, Усевалад Родзька, Міхал Астроўскі, Мікалай Булак, Пётра Орса, Сцяпан Каліда і Сцяпан Стаскевіч.

Дэкларацыя Белар. Цэнтр. Рады

Беларуская прэса на сваіх балонках надрукавала Дэкларацыю Беларуска Цэнтральнае Рады, якая за асноўную мэту Рады ставіць «дабыццё вольнасці для нашай Бацькаўшчыны, да чаго ад стагоддзёў імкніцца беларускі народ». Б. Ц. Р. у першую чаргу ўсю дзейнасць будзе накіроўваць на змабілізаванне усіх сілаў народу дзеля найхутчэйшага асягнення перамогі над бальшавіцкай Масквой. Дэкларацыя падарыла фармулёў праграму дзейнасці Б. Ц. Р. над адбудовай беларускае нацыі і зруйнаванага краю.

Беларускі Музей у Вільні у новым памешканні

Беларускі музей імя Івана Луцкевіча у Вільні, які ад 1921 г. змяшчаўся ў Базыльянскіх Муроў пры Вострабрамскай № 9, ад 27 студня 1944 г. знаходзіцца ў новым памешканні — Вільні, вул. Св. Ганны, 4 (у будынку былой Акадэміі Мастацтваў).

Новыя падручнікі

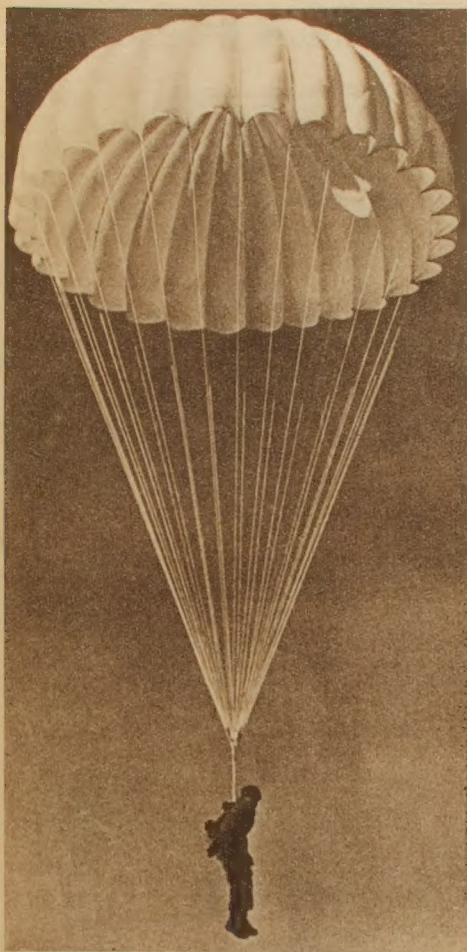
Беларускае Выдавецтва падручнікаў і літаратуры для моладзі у Менску выдала новыя падручнікі — зборнікі арытматычных задачаў і прыкладаў для I і II класаў народнае школы. У гэтых падручніках разам у кожнай кніжцы змяшчаюцца арытматыка і заданні. Склад падручнікаў для I класа: 3. Добрынская і П. Шырынскі, а для другога класа: 3. Добрынская і М. Завушчынскі. Абодва падручнікі друкаваны латынскімі. Прадаюцца падручнікі ў Вільні праз прадстаўніка Выдавецтва сп. Мядоўскага (Вільня, Віленская вул. 7—5).

На вокладцы: Прэзідэнт Беларуска Цэнтральнае Рады сп. Радаслаў Астроўскі.

Выдавецтва часпісу «Новы Шлях». Менск, вул. Рагнеды 2, тэл. 21300. Галоўны рэдактар У. Сядура.

З ФОТО-КАМЕРАЙ

Парашутисты вискачуть з самалёту і спускаецца.

Паміж стромымі скаламі гораў на італьянскім фронце умяцаваліся нямецкія баевыя аддзелы, што з посьпехам адбіваюць наступ амэрыканскіх і ангельскіх войскаў.

У вольны час пасля бітвы трэба упарадкаваць зброю, вопратку і бялізну. Пакуль бялізна сохне на сонцы, грэнадзёр заняты чысткаю свае зброі.

Татарскія экскурсантаў перад бібліяграфічным інстытутам у Ляйпцыгу.

Татарскія экскурсантаў у Нямецчыне. На здымку — удзельнікі татарскай дэлегацыі ля магілаў памёршых у палоне мусульман.

ПЕРШАЕ ПАСЕДЖАНЬНЕ

У суботу 22 студня 1944 г. у вялікай залі памешкання Беларускай Цэнтральнай Рады адбылося гістарычнае Першае Урачыстае Паседжаньне Рады. Зала была ўпрыгожаная беларускімі бел-чырвона-белымі і нямецкімі сьцягамі, вялікімі палотнішчамі з прыгожымі ўзорамі беларускіх слоўчых паясоў.

Сотні запрошаных гасьцей — лепшых прадстаўнікоў беларускага народу з розных устаноў Беларусі і нямецкіх урадавых колаў — ушанавалі сваёй прысутнасьцю гэты ўрачысты акт у жыцці беларускага народу.

Перад паседжаньнем Рады ейныя сябры разам з вышэйшымі прадстаўнікамі нямецкіх урадавых і вайсковых колаў на чале з Генэральным Камісарам Беларускай генэралам фон Готтбэргам наведлі могілкі загінуўшых у змаганні за Бацькаўшчыну беларускіх і нямецкіх жаўнераў і зладзілі вячэю на магілах паўшых герояў. Гэтым была ўшанаваная сумесная працітая кроў у імя прывязні і саюзу гэтых народаў. Роўна а 11 гадзіне ўсе сябры Беларускай Цэнтральнай Рады на чале з Прэзыдэнтам сп. Радаславам Астроўскім, разам з Генэральным Камісарам Беларускай генэралам фон Готтбэргам увайшлі ў залю паседжаньня і занялі адпаведнае месца пры стале паседжаньня.

Злучаныя аркестры Менскага Беларускага Гараджога Тэатру і нямецкіх аддэлаў іграюць магутны і прыгожы музычны ўступ.

Затым Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады сп. Р. Астроўскі адчыняе Першае Урачыстае Паседжаньне Рады і перадае слова для прывітаньня Генэральна-

Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады сп. Радаслаў Астроўскі выступае з праграмавай прамовай на Першым Урачыстым Паседжаньні Б. Ц. Р.

му Камісару генэралам фон Готтбэргу. Генэральны Камісар вітае лепшых беларускіх сыноў у складзе Рады і выказвае словы даверу ейнаму Прэзыдэнту і зычыць Радзе плённае працы на карысьць разбуранае бальшавікамі Беларусі. Затым з вялікай праграмавай прамовай выступіў Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады сп. Радаслаў Астроўскі, які падаў да ведэма беларускай і нямецкай грамадзкасьці шырокія пляны адбудовы працы Рады на ўсіх давераных ёй галі-

нах дзейнасьці. «Бараніць Бацькаўшчыну ніколі ня позна» — гэтыя заклікальныя словы Прэзыдэнта асабліва пераканальна гучэлі ў вуснах гэтага паслядоўнага, з багатым стажам і дазнаньнем беларускага дзеяча, якім зьяўляецца сп. Астроўскі. У сваёй прамове сп. Астроўскі зрабіў агляд гісторыі змаганьня беларускага народу за свае дзяржаўныя ідэалы супроць імпэрыялістычных імкненьняў Масквы і Варшавы і выказаў упэўненасьць у канчатковай перамозе вызвольных сілаў Эўропы,

Агульны выгляд залі Паседжаньня Беларускай Цэнтральнай Рады.

Генэралны Камісар Беларусі генэрал-лейтэнант фон Готтбэрг на Першым Урачыстым Паседжаньні бітае Беларускаю Цэнтральную Раду.

Першы Віцэпрэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады сп. Мікалай Шкелёнак.

глыбокую веру ў тое, што і Беларусь здабудзе сваё месца сярод народаў.

Сіла перакананьня словаў Прэзыдэнта перадавалася праз ягоную прамову ўсім прысутным і спараджала агульную веру ў лепшы лёс Беларусі. Нібы доказам гэтага было агульнае адсыняваньне беларускага і нямецкага нацыянальных гімнаў і ўзятыя для салюту лес рук, і упэўненасьць, што сывяцца ў паглядах людзкіх вачэй.

Абнадзеены на лепшыя перспектывы, з вераю і адданасьцю свайму народнаму прадстаўніцтву — Беларускай Цэнтральнай Радзе, з глыбокім даверам свайму Прэзыдэнту, народ разыйшоўся, каб штодзённай працай, арганізаванасьцю, сваёй чыннасьцю зрэалізаваць гэтую вялікую праграму. А для Рады, ейнага Прэзыдэнта і сябраў за гэтым пачынаецца вялікая штодзённая праца, каб залячыць усе раны Беларусі. У добры-ж час!

Сябры Беларускай Цэнтральнай Рады салютуюць.

Другі Віцэпрэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады сп. Юры Сабалеўскі

З залі Першага Урачыстага Паседжаньня Беларускае Цэнтральнае Рады.

НАШ ПРЭЗЫДЭНТ

Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады нарадзіўся 26 кастрычніка 1887 г. у Запольлі на Случчыне, у сям'і дробнага землеўладальніка.

Па заканчэньні пачатковай і сярэдняй асьветы у Слуцку пераяжджае ў 1908 г. у Пецярбург, дзе паступае на фізычна-матэматычны факультэт унівэрсытэту. Успрыняны ў Случчыне дух бунтарнай народнай рэакцыі кідае яго ў асяродак студэнцкай падпольнай працы, за што быў царскім ўрадам у 1911 г. арыштаваны і высланы ў Пружаны на Горадзеншчыне. Дыплём аб заканчэньні унівэрсытэту атрымоўвае толькі ў 1913 годзе пры Дэрпцкім унівэрсытэце і ў гэтым жа годзе прызначаецца за настаўніка гімназіі ў Чэнстахове.

У 1914 годзе Р. Астроўскі пераяжджае ў Менск, дзе працуе да жніўня месяца 1917 г. за выкладчыка матэматыкі пры Менскім настаўніцкім інстытуце. Побач з гэтым быў прызначаны 6 траўня 1917 году за камісара часовага ўраду на Слуцкую акругу, дзе прабыў да сьнежня 1918 году. Тут Р. Астроўскі адчыняе 1-шую Беларускаю гімназію і кіруе ёю сам ад 24 жніўня 1917 да 4 сьнежня 1918 году.

З прыходам бальшавікоў пераяжджае ў Марыупаль, дзе на зьмену або змагаецца з бальшавікамі ў арміі Дзянікіна, або зноў хаваецца ад бальшавікоў, працуючы за настаўніка. Пасьля разгрому аддзелаў Дзянікіна ў 1919 г. пераходзіць польскую грайцу і вяртаецца ў Слуцк, заняты тады палкамі. Тут зноў на працягу ¼ году працуе за дырэктара беларускае гім-

назіі. У ліпені 1920 году, хаваючыся ад бальшавікоў, пераяжджае ў Пружаны.

У Польшчы працуе ад 1920 г. да 1923 году ў польска-амерыканскім камітэце дапамогі дзецям. Працуе на становішчы кіраўніка пінскага аддзелу. Ад 1923 г. з перапынкамі да восні 1936 году быў за дырэктара беларускай гімназіі ў Вільні. Адсюль, пасьля завастаньня антыбеларускага курсу палітыкі, высланы палкамі ў Лодзь (Ліцманштадт), дзе прабывае да 1941 году. Пасьля заняцця Лодзі нямецкімі войскамі і арганізацыі там беларускага жыцця, працуе старшынёй лодзкага аддзелу Беларускага Прадстаўніцтва ў Нямеччыне аж да пачатку нямецка-савецкай вайны.

Зараз-жа пасьля вызваленьня Беларусі Р. Астроўскі накіроўваецца на бацькаўшчыну. Тут ад ліжня да кастрычніка 1941 году кіруе Менскую акругу. Пазьней аж да сьнежня 1943 г. стаіць чаргова на чале Бранскай, Смаленскай і Магілёўскай акругі.

Радаслаў Астроўскі — гэта адзін з лічаных ужо сям'янаў вэтэранаў вызвольнага змаганьня беларускага адраджэньцкага руху. У гэтых перыяд жыцця бачым яго ў асяродзьдзі больш ці менш легальнай, але заўсёды пэўнай адказнасьці працы для бацькаўшчыны. Пасьля кажнага гістарычнага пералому ён ідзе, як запраўды чесны змагар за вызваленьне, на тую пазыцыю, з якой найбольш надзейна ісьці за волю народу.

У год маладасьці, у Слуцку, Р. Астроўскі — старшыня беларускага гімназіяльнага гуртка і сябра Беларускай Сацыялістычнай грамады. За гэта пра-

Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады сп. Радаслаў Астроўскі ў сьпе дома.

сьледуеца царскім ўрадам. У часы Беларускай Народнай Рэспублікі кіруе жыццём Случчыны і змагаецца за яе нацыянальнае аблічча супроць бальшавіцкай дэмаралізацыі.

Пад польскай акупацыяй становіцца ў шэрагі наймацнейшай тады актыўнай арганізацыі Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады, і ён — старшыня Таварыства Беларускай Школы — стаіць на чале змаганьня за нацыянальную школу. За гэта трапляе ў польскую турму на час ад 15. I. 1927 да 22. V. 1928 г. І гэта, і пазьнейшая сылка ў глыб Польшчы яго не зламалі. Пры першай магчымасьці ён зноў вяртаецца на бацькаўшчыну, каб на чале наймаладзейшых піянераў беларускасьці закончыць змаганьне за сьветлы лёс Беларусі.

Сям'яна сп. Радаславу Астроўскаму, як прэзыдэнту Беларускай Цэнтральнай Рады, даверана арганізаваць грамадзкія і палітычныя сілы нашага народу на апошні пераможны бой за будучыню. І народ з даверам аддае ў ягоныя рукі лёс свайго заўтра, бо верыць яму як нястомнаму нацыянальнаму змагару і непахіснаму ў чынах патрыёту.

Прадстаўнік беларускага часопіса «Новы Шлях» (першы справа) сярод сябраў Беларускай Цэнтральнай Рады: (злева направа) сп. сп. У. Родзька, Прэзыдэнт Р. Астроўскі і Віцэпрэзыдэнт Ю. Сабалеўскі.

Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады сп. Р. Астроўскі з

Рэдактар часопіса «Новы Шлях» гутарыць з Прэзыдэнтам Беларускай Цэнтральнай Рады сп. Р. Астроўскім.

БЕЛЫ СЫНЕГ

С. Алесь

І сыплецца, сыплецца мяккая пацяруха зь неба... І, здаецца, — ня неба над галавою, а — неясныя ток. Ходзіць па ім гаспадар руплівы — вецер, варушыць нягратыныя копы — хмары, глытае трушанку іхную ў жорні свой, круціць, варушыць у жорні і меле, і, пацярхнуўшыся, сыпле — ня зерне — муку даюць...

Мука — буйная і нявыскайная. Кажны маленькі драбчак ейны — крышталь; пакуль даяціць да долу — мороз-валадар у шаць, у пушок прыбарэць яго. А колькі такіх драбчак? — пэўна, кропляў у моры вады ня менш і ня больш...

Сыплецца... сыплецца... сыплецца... Белы сынег.

Падае, падае... Мкнецца долу; на хаты, на дрэвы падае, на снежную бель. Бель — на бель...

Хаты — апошні прыпынак і меісца, дзе быў спачыні, засталіся ззду. Наперадзе — вялікі гасцінец, — шырокі шлях — стоголовыя бярозы па баках. Дарогі — ні сьледу, ні знаку няма. Як бачна — колькі дзён не прайжджаў тут чалавек і ня ступала ягоная нага. Толькі бярозы — задумяныя мроі — значаць шлях.

Цяжка рухацца гэтым шляхам, ісьці наперад. Цывёры тор засыпаны глыбокім сьнегам. Ногі западаюць у глыб, топнуць у ёй. Нельга ступаць. Здаецца, не наперад рухаецца, а назад.

Цяжка, але трэба ісьці.

Ужо чацьвёрты дзень знаходзіцца ў цяжкой дарозе Алесь. Чацьвёрты дзень — дарога, чацьвёрты дзень — пяхом.

Толькі ўначы — адпачынак у жытле такім-скаім, што пры дарозе...

Алесью пашчасціла вырвацца з чужацкіх мясцінаў. Цяпер — шлях да радзімы і цяжкі, нялёгкі шлях. Чацьвёрты дзень усьцяж — сынег і сынег. Здаецца, неба сыпле яго з усіх засакаў, а мае іх туды, што і ня злічыць, і кажная жменька з кажнага засеку кропля ў моры...

Замоўкне, адчуўшы стою, вецер — і

кружачца ў лёгкай суладнасьці сыняжыні, павольна і мякка кранаюцца да зямнога саяну. Вылішч, адпачушы, зь недалёкае лагчыны вецер ізноў — замітусіцца, заскачуць сыняжыні, як і раней, заказычуць твар падарожніка, закруціцца ў паземцы над долам. Замахаюць галінкамі бярозы, страсуць цяжар, а сынег засыпае іх ізноў.

І ўсё сыплецца і сыплецца...

А ісьці нялёгка. Хацелася-б легчы ў пуховую пасыцелю, адпачуць. Няшмат — адну толькі хвілінку. Хай сыпвае тады свае дыфірамбы вецер. Калі супачыне трохі сэрца, вальней удыхнуць грудзі паветра, можна будзе прыслухацца да іх... Хай тады кружачца ў танцы пад іхнія гукі сыняжыні, хай кружачца колькі хочучь; тады і можна будзе адчуць хараство іхнага жыць у прасторы, іхнага быцця сярод лётных і нажывных...

Аднак, не... Ні на адну хвілінку ня трэба спыняцца. Трэба ісьці.

Да любых мясцінаў, да блыжай з маленства хаты ня шмат засталася ўжо. Яшчэ колькі кілямэтраў — і ўсё. Пакуль вецер — і дома. Таму — ні на хвілінку ня спыняцца. Ісьці, ісьці...

Там, напэўна, і не чакаюць. Там уважаюць, напэўна, што ўжо даўно загинуў...

Не, ён не загинуў, ён жыве. Ён ні на адну хвілінку не забываўся на блізкаму сэрцу зямлі, на родных сваіх і дарагіх. Ён разам зь ім жыў у мроях і ў мроях імкнуўся да іх...

І ад самага сэрца выліваюцца словы... Не, гэта ня словы; гэта — кроплі гарачай крыві, кроплі палымністага сэрца. Гэта — верш, складзены, напэўна, яшчэ раней. Вусны шэпчуць словы вершу:

Думы! Думы! І ўдзень, і ўначы
Не давалі вы мне супакою,
Там блукаючы, там жыўчы,
Дзе зямля, што запэцца маёю.
Лёгкай птушкай сягалі туды,
Холад зімаў вялікіх міналі,
Праз парогі чужых невады
Вы крыніцай жывой працякалі...

А сынег не перастае, і не перастае ісьці... Ужо пачынае сутунец. Няўжо і запраўды сутуніць? Да хаты-ж было недалёка. Да сутункаў трэ было быць там. А тут яшчэ — чужая зямля... Можна гэта здаецца...

Але штора — цяжэй і цяжэй. Запраўды сутунее. Нешта і ногі адмаўляюцца далей ісьці. А паблізу — ніводнае хаты, ніводнага жытла.

Зусім нечакана душыць кашаль. Балюча вырываецца з горла. Сэрца, маўляў, ад напружання вырвецца з грудзей...

А дарога, нібы наперак, яшчэ больш цяжкая. Сынег — вышэй калена. Ніяк немагчыма ісьці.

Ужо амаль цёмна. Мацней дыхнуў вецер. Праясняецца неба. Выглядае арэдку месці — мосяжны чаропок.

І гэтак хочацца піць! Здаецца, каб хочь адзін глянёк вады было ў гэтым чаропку...

Ды не дастаць яго рукой, не зачарпнуць ім вады — каб і было адкуль, — не зачарпнуць...

Напэўна, сумысьля вецер не адстае цяпер, прычупіўся, прыліп. Не адстае і не адстае:

— А-лесь... А-лесь... Супачні, супачні... На пасце... пась-це-лі...

А ён яшчэ спробуе ісьці. Ступіць два крокі — кашаль зноў спыняе яго, кружачца галля. Ён хапаецца рукамі за паветра — не адчувае ў ім апоры і — падае... Напружваючы сілы ўстае, спрабуе ісьці далей. Два крокі — і зноў кашаль валіць з ног. Хапаючы надарваныя грудзі паветра, падае...

А паблізу — ніводнае хаты, ніводнага жытла...

Закіданая сьнегам дарога. Наперадзе — ніводнага сьледу. Колькі дзён не прайжджаў чалавек, ня ступала ягоная нага... Зноў зваліўся долу. Памкнуўся ўстаць — ня змог. Ня ўстаў...

Цяпер зусім добра. Цёпла, як у хаце. Ня страшна, што — мороз. Няхай сабе... Затое цёпла і добра. Толькі кашаль... Кашаль. Ня могуць грудзі удыхнуць паветра.

І раптам... Месяц адплыў нейдзе далёка, далёка; знік з вачэй, потым зноў наблізіўся.

«Няўжо, няўжо... гэта мой канец?...» мігнула думка. І зноў кашаль.

Цёплы струменьчык крыві хлынуў з горла. А вусны, здаецца, нешта шэпчуць... Не, гэта ня вусны, гэта самі словы ідуць ад думак:

О, каханы, о любі мой краю!
Дай мне сілаў, жыцьцё мне вярні!
Я паблізу цябе паміраю
На парозе тваёй ясны...

Неўзабаве пачалося сьвятаньне. На асьнежаным гасцінцы, расквінуўшы рукі, ляжаў на сьпіне чалавек. Струменьчыкі чырвонай крыві замерзлі на шчаці, на каўняры, на белым сьнезе...

Замоўкла сэрца. Заціхла дыханьне. Спыніліся думы. Анямілі пачуцьці.

Памёр чалавек.
Белы сынег... Чырвоная кроў...
10. 2. 1944 г.

Н. Арсеньнева

ВЯСНОЙ

Я — ня живу вясной...
Рунеюць сенажаці,
Курэе сні дым над кратамі палёў,

І за мяне
Пьвіце у сонцавых абіяццях
Празрысты, белы пух вярбі і тапалёў.

Я й летам ня живу, — бо за мяне
Снежыць
У полі васількі і гуіцца каласы,
І жаліцца-плячэ на жоўтых
Пожнях жні, маўляў, маёй тугой дрыжаць іх каласы.

А ўвосені ізноў —
Замест мяне — асіны
Чырвоны гасяць жар у рэдкім тумане.

І плача дробны дождж так нудна і няўпымна
Па сонцу і вясне, але...
Замест мяне!

Р. Крушына

СЬНЯЖЫНКА

Адцвіла вярбіна белая...
Мне «бывай» сказала ты.
Зычліка радасьць недасьпелая
У дзень асеньні, залаты.

Я сваю душу рагожаю
На ўкрываў, як быў з табой.
Ад цябе пайшоў, прыгожая,
Зь незагоенай журбой.

Ідучы ў жыцьцё сыняжынкаю,
Ні на што не наракаў...
Я над першаю сыняжынкаю,
Што зляцала на руку,

Загарэўся ўспамінамі:
Саматкай твоей вузгор
Тонка сплечены лёдзінамі
У карунах дробных зор.

У цябе каўтэрык вязаны
Акурат, як сьнегу брыж...
Можна штосьці недасказана,
Дык цяпер дагаварыш.

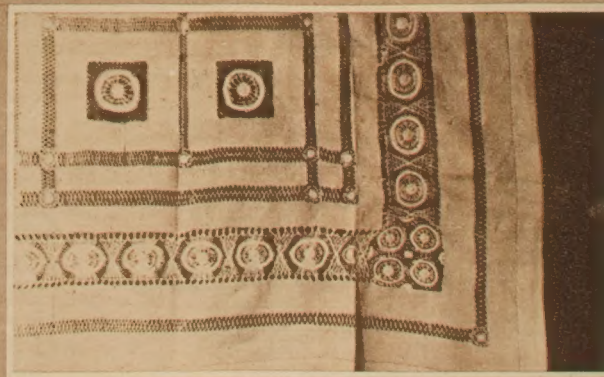
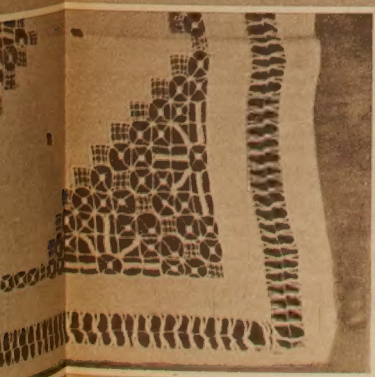
ЕЛЬЕ БЕЛАРУСКІХ ЖАНЧЫНАЎ

Кажная беларуская вясковая дзяўчына мусіць абавязкава ўмець прасыць кудзелю і воўну, ткаць палатно, лляцьці паясы, папшыць кашулю і спадніцу ды вышыць іх. Калі-б якая-коледы дзяўчына ня умела гэтага рабіць, дык на усю ваколіцу пайшла-б аб ёй ганебная слава, як аб няўдалай і дурной дзеўцы, і на сяле яе інакш і ня звалі-б, як — «няўмека», ды — «гультайка». Гэткую дзяўчыну не жадаў-бы пасватаць ніводзін хлапец, бо працавіты і здольны беларускі народ з вялікай знявагай ставіцца да усіх гультаёў і няўмекаў.

У гэтым нумары нашага часопісу мы падаём прымернікі адной з найцяжэйшых рукадзельных працаў, гэтак званае «мярэжкі». Вырабы гэтага характару асабліва пашыраныя сярод беларускіх жанчынаў цэнтральнае і усходняе Беларусі. «Мярэжкавым» узорам аздабляюцца тут-такі канцы ручнікоў, куты настольнікаў і «спрашчыўкі» наўлечак на падушках. На першых трох здымках (угары) надзеныя канцы трох ручнікоў, якія навешваюцца на абразы. На трох іншых фотаздымках (унізе) паказаны прымернікі трох кутаў

розных настольнікаў. На двух апошніх фотаздымках (пасярэдзіне: справа і злева) паказаны прымернікі мярэжкавых «спрашчывак» на канцох наўлечак.

«Мярэжкавыя» працы патрабуюць мастацкага густу, спрытнасці пры выцятванні нітак з тканіны і вялікага ўмення правільна і прыгожа абшыць ды абвязаць лапінутыя ніткі, каб надаць ім прыгожы карункавы арнамент, вытрыманы ў розных геаметрычных камбінацыях. Мярэжкавыя арнаменты, часам дужа складаныя і вельмі дробныя, вымагаюць асаблівае ўвагі, бо выправіць памылку бадай немагчыма. Тая акалічнасць, што пры мярэжкавых працах не патрэбна ніякіх грамазных прыладаў, зрабіла дужа папулярнай гэтую працу ня толькі ў сялянскіх хатах, але і ў сямейках беларускіх мяшчанаў ды інтэлігенцыі. Да і-ае ўсясветнае вайны ў розных гарадох Беларусі былі нават адчыненыя асобныя курсы, на якіх вучылі выконваць і складаць свае высакамастакія арнаменты «мярэжкі». Вельмі былі пашыраныя «мярэжкавыя» працы і ў розных рукадзельных майстроўнях пры манастырох. К. Ез.

СТРАШНЫ

Юр. Монвіг

год

Успаміны недаўніх дзён!

(Працяг)

Афіцэр выйшаў на панадворак. Значыцца, ужо хутка. Я здымаю боты, папраўляю свае шкарпэткі, каб нідзе ня ціснула нагу, бо цяпер увесь ратунак у нагах...

Ну і у сэрцы!... Каб сэрца вытрымала! Але яно не абкруціш ні лахманамі, ні ватай. А яно ўжо цяпер б'ецца моцна, быццам папярэджаючы: «на мяне, браток, шмат не спадзявайся... Я ўжо зморанае, старое, слабое... Службу сваю ўжо адслужыла... Парэ ўжо і на супачыні...»

— Біце... Комен зі...
Афіцэр кінуў на нас. Мы ўсхваліліся з зямлі і лэйшлі за ім...

Падыйшлі да нейкага раўчака. Затрымаліся на мосціку...

НАЧНОЕ ПАДАРОЖЖА

Мы арыентаваліся па зорак. Гледзячы на Вялікую Мядзведзіцу, мы ішлі на паўночны ўсход, спрачаючыся аб дарозе. Мой камрат меў тэндэнцыю паварачваць больш направа, а я сьцьварджаў, што трэба кіравацца больш улева. Мы ня шукалі дарог. Ішлі проста праз палі, сенажці, жыта. О, калі трапілі ў жыта, дык чуліся ўсім добра! Трохі толькі схілішы галаву, мы ўжо ведалі, што нас тут ніхто ня убачыць. Калі спатыкалі на дарозе нейкі хутар, стараліся яго старанна абмінаць, каб ня убачылі нас людзі, не пачулі сабакі... А хто яго ведае, можа там пад страхой сядзець бальшавікі...

У нас ўжо было пастаноўлена: будзем кіравацца на мястэчка Л. — гэтае самае, каля якога я лерайшоў граніцу, ідучы ў Намеччыну. Пад гэтым мястэчкам мой камрат меў знаёмага. Там мы мейдзі выпашца ў стадале і нанач зноў ісьці далей, кіруючыся на Коўно.

Перасякаем нейкую дарогу. Злева нешта бліснула. Раптам на павароце зазіхцелі поўным святлом два рэфлектары аўта. Ні перад намі, ні за намі няма ні кусточка, ні дрэўца, ні ямы. Толькі ёгараная зямля. Мы кінуліся тварам на зямлю.

Цішыня. Ніхто нас не чапае. Аўта праляцела, не забываюшы нас. Я асьцярожна падыймаю галаву. Гляджу. Майго таварыша падарожжы няма. Што за ліх! Што сталася? Куды-ж ён падзеўся?...

Месца схавалася за хмары і навокал запанавала цемра. Я ўглядаюся ў цемру ночы. Раптам бачу: нейкі цень... Нехта ідзе ў маім кірунку. Уцякаць няма часу. Дагоніць. А мо' ня убачыць. Я зноў шчыльна прылягаю да зямлі...

Нехта тармошыць мяне за плячо...
— Што з вамі? Вы жывы ці ўжо памёрлі?

Гэта вярнуўся мой камрат. Як высьнілася, пасля праезду аўта ён падняўся і, думаючы, што я зрабіў гэтак

сама, пайшоў далей. Адыйшоўшы крыху і убачышы, што мяне няма, ён вярнуўся і пачаў мяне шукаць...

Ізноў ідзе. Ізноў спрачаемся. Я хачу паварачваць улева, ён кіруецца управа. Зноў месца выпаўзае за хмараў. Праклінаем гэты зрадлівы свят. Страшэнна піць хочацца. Паміж кустамі спатыкаем нейкае балотца. П'ём сваімі шапкамі гэту цёплую, брудную, балотную жыву.

М. Сяднёў.

ДОМІК У МЕНСКУ

Дрыўляны дом! Блакітны дом!
Маіх найлепшых мар прытулак!
Ці так-жа ўсё сваім вакном
Глядзіш на вузенькі завулак?

Ці шчасцём ты сваім багат?
Ці шашаль сьцені твае губіць?
Ці так-жа ўсё зьяўлены сад
Тваю ідылію галубіць?

Скажы ты мне, скажы ты мне,
дзе зараз та, што на чымі
малілася сваёй вясне, —
такая... з снімі вачамі?

Ці ёй цяпер, як і тады,
Ад нечага ўсё сума, цяжка?
Яі пражывае век свой малады
мая прыгожая манашка?

Што з ёй цяпер? Свой ціхі сум
яна ў вачох па мне ці носіць?
Гаротнасць цяжкіх яе дум
каго разьвець яна просіць?

Дрыўляны дом, гадуў свой сон!
Пістуй у садзе свой спачынак!
Ты мар найлепшых пантэон,
адзіны дум маіх прыпынак.

1937 г.

Алесь Салавей

РАМАНС

Толькі там,
Дзе ячынны бальзам,
Адзінота душу не крае
Толькі там.
Аб сваёй старане
Я нікому ўспамінаў, о не,
Не аддам.

Толькі тут
Непатапі прусуд
І маркота нявольца мяне,
Толькі тут.
У чужой старане
Не забуду цябе я, о не,
Родны кут.

Рыга, 29. XI. 1943 г.

На небасхіле пачынае святленьне. Ужо зюлак. Хутка трэба будзе недазе спыніцца, адпачыць. Падыймаемся на нейкую гару. Ужо пачынаецца ўсход сонца. Мы бачым раскінутае ўнізе пад намі нейкае мястэчка.

Гэта ня Л. Мы прыглядаемся да касцельных вежаў, да агульнага выгляду гэтага аселішча і аднагалосна сьцьварджаем: але, гэта не мястэчка Л. Гэта іншае.

Але якое? Дзе мы? На якой тэрыторыі?

Каго спытацца? І ж спытацца? Што людзі падумаюць, калі убачаць на досьвітку двух брудных, абымыганных балотам тупаў з партфэльчыкамі пад пахай, якія пытаюцца, што гэта за мястэчка. Дык-жа апошні дурань зразумее, што тут справа нячыстая.

Мы рашым не паказвацца людзям на вочы, праспацца ў жыцце, а уначы ізноў ісьці ў кірунку паўночна-ўсходнім.

ПАПАЛІСЯ

Мой таварыш, як сьпіць, мае блугую прычыну храпсць. У мяне-ж яшчэ горшы недахоп, вынесеныя вачы з Саловак. Калі я засну пасля нейкіх цяжкіх перажываньняў, я ў часе сну стагну, сьмучу...

Ня памятаю, што мне тады сьнілася. Але было нешта такое, што прымусіла мяне прагнуцца. Я падняў галаву і пачаў разглядацца. Мой камрат спаў і храп, як мядзведзь. Непадальск чутны былі галасы і чуўся шум расхляпаных рукамі каласоў.

Ішлі да нас нейкія людзі.

Я разбудзіў свайго храпуна.

— Ня сьпеце! Нехта ідзе!

Уцякаць ужо позна. Што будзе, то будзе. З трох бакоў зьяўляюцца між каласоў сьрдзітыя сялянскія твары. Кажны з сялян з віламі ў руках...

Справа няважная. Я ведаю, што зараз будучы нас пытацца, хто мы, адкуль, як мы тут апынуліся... Гэта васьм гэта пытаньні, на якія мы не хацелі-б даваць адказу, а прыдумаць нешта нахшталтнае дапраўды нам не удалося.

Я, крыху ведаючы літоўскую мову, стараюся ратаваць палажэньне. Галоўнае, каб адсуnúць гэтую часіну, калі будучы нас пытацца. Я пачынаю плясьці розную неразбярэчку... Сьмяюся, дэжую, што нас разбудзілі, прашу прабачэньня, што мы патапіталі жыта, паказваю свой пашпарт, пытаюся, якое гэта мястэчка, кажу, што былі ў знаёмых на выпіцы, уначы заблудзіліся, змарыліся, ня ведаем куды трапілі, хацелі супачыць крыху... і т. д.

Сяляне глядзяць на нас з недаверам. Разглядаюць мой пашпарт. Круціць галавой...

— Пашпарт, эдаецца, як мае быць... Хто вас ведае, што вы за людзі...

Мястэчка, якое мы перад сабой бачым, — гэта Кальварыя.

Цяпер справа была для мяне ясная, што нас затрымаюць, ня пусьцяць далей ісьці, аддадуць у рукі ўлады.

Каб нам не казалі: «хадзеце з намі!», я сам выклікаюся ісці на хутар. Пытаюся, ці можна купіць малака. Прапаную ім закурыць.

Закурваюць, але глядзяць на нас спадліба.

Ідзем на хутар. Я увесь час бязупынна трыкаю то аб тым, то аб сім, з адной дукай, каб ня даць магчымаці задаваць нам пытанні...

У хаце нам далі малака. Прагавіта п'ем. Расказваюць нам, як нас знайшлі у жыцце. Пастушок непадалёк ад нас пасыць жыццём. Пачуўшы у жыцце нейкія стогны-храмы, падушаў, што там акалявае жыйсьці паранены зьвер. Паведаміў людзей. Тры сямейшчы, узброіўшыся віламі, пайшлі дабіваць неспажаданага госьця... І былі надта здэўленыя, убачыўшы у жыцце, зямж зьвера, двух падарожных...

Гэты момэнт уносіць крыху гумару у нашы суадносіны. Гэта ўжо добра. Там, дзе сямьюцца, там віламі ня колюць. Можна нават нас пусьцяць ісці сваёй дарогай...

ІЗНОЎ УЦЁКІ

Я гляну прыз ваюно. Ля хаты стаю хлапец, які майстраваў каля вэльсьпэду: папываў павэтра у кола... Мне зрабілася ясна: ён сьпішаўся у мястэчка, каб там паведаміць каго трэба аб знойдзеных

у жыцце нязвычайных падарожных. Я штурхануў сваёго камярата: трэба уцякаць. Ён зразумеш... Мы хутка развіталіся, за малака ад нас грошай ня ўзялі, і пайшлі... Трайшоўшы крокаў ля сотні, мы, не звачаючы ні на што, кінуліся бегчы. Беглі праз поле, праз сенажці, стараючыся абмінаць людзкія аселішчы, так як і ўначы пасля пераходу граніцы, з тым толькі адрозьненнем, што тэпін нашых уцёкаў быў шмат шпарчэйшым за начное падарожжа...

Людзі кідалі работу у полі і доўга глядзелі нам услед. Але ніхто за намі ня гнаўся. Гэтак мы прабеглі каля трох кілёметраў. Нарэшце трапілі у густое жыта. Тут зваліліся бязсьільна долу, цяжка дыхаючы і чакаючы пагоні.

Але ніхто ня гнаўся, было ціха.

Сонца падымалася ўсё вышэй ды вышэй. Лачынаўся гарачы летні дзень. Мы парашылі ляжаць тут да ночы, а ўначы абыйсьці Кальварыю ды ісці далей пехатой у напрамку Коўні.

Мой таварыш быў таго пагледу, што зьбывацца нам у Кальварыі небясьпечна.

Мы ляжалі у жыцце, чакаючы змроку. Нас мучыла страшныя сіла. У мяне гэтак ўсыхала у горле, што я ня мог ужо таварыць. З вялікай натугой вырываўся у мяне з пусьцяў слова, як у цяжка хворага чалавека...

(Працяг у наступным нумары.)

Янка Богдан

КАЗКА НОЧЫ

Зоры

пакаціліся
на воўністы
абшар

лявоніхай блеску й серабра...
Месіц-самазванец сабе лоб падпёр
на карк «Мядзведзіцы»
І лущыць пачаў
з «Белае дарогі»
іней зор.

І сылаў

даўгом дугою,
аж зьвісьлі рукавом
ў пагоні за сонцам
ці сном...

Ноч тулілася да лесу маўчком.
Мо' дзівілася серабрыстым ўзорам,
што на коўдры неба месіц хітра
ткаў?

Раптам,

у наквэці агнявой лісы
маланкай пыснуў мэтэор!
Крывавам мячом ішоў улаў,
сек бліскавідай расу зор,
хвастом чырвоным зямтаў
пыл ноччу вытканай шашы;
Аж запутаўся,
нырца даў пад «Сітцо» і —
прабў...

Толькі зоры дзівіліся...

Месіц з насмешкай
сваё калісо прыпадняў,
быццам хацеў сказаць:
«чаму я трываю, сьвячу?...»
Але зорам спадаваўся гэны «пан»
агністы-палымністы — зьява-сон...
(Кажнай зьбрыдзеў месіц-сьпявата!)
Адна здумала:
«Эх, давай палічу і я ў агністы
перагон,

хоць той дзёў незнаём —
палічу!

Што мне жыць у натоўпе густым,
Палічу лепш,
за ім!

Лепш згару ў агні,
расталюся, як ён —
бо ня гэты жыве,
што валочыцца сном,
але той, хто хоць раз бліснуў ўсім
габой, бы мэтэор!
І зноў серабрыста выткалася нітка
— паліцела!

быццам казка, ці пух...

(Месіц няхай сьпіць!)

Зоры адна за адной у прастор —
бух!

Месіц анямеў.

(О, цяжкая доля!)

Ад злосьці, бясьсьільна
уздрыгнуў,
шчырванеў,

пакаціўся,

прысеў,

пакаціўся ізноў,
аж запутаўся ў хмары,
пасінеў,

і бясьсьільна глядзеў у прастор...
Нейдзе ў далі,
на скраю ідучага дня,
пльада ўскоду чырвоная постаць...

Як збываў,

месіц зіхценьне ўзьняў,

і зоры ня сталі паласкацца,
лётаць.

А калі росы ранаўня,
ў бурштынах васеньніх лунаньняў
бледналіцы месіц чалаваў, —
пад бораў зьлённым,
у праменьняў кароне
раман казку ночы дэпрадаў...

13. 9. 1943 г.

Нямецка-беларускія размовы

Абазначэньне вымавы нямецкіх
словаў беларускімі літарамі:

а, э, і, у, о: — вымаўляць працяжна;

г: — як г у слове гаяка ці лацінскае g;

ю — як і, але з выцягнутымі вуснамі;

в — як э, але з выцягнутымі вуснамі;

и: — як н, але вымаўляць праз нос;

усе іншыя літары — як і беларускія.

Ich bedaure sehr, Ihnen nicht dienen zu können (іх бэдаўрэ зэр, інен ніхт дінэн цу кёнен). — Вельмі шкадую, што не магу Вам прыслужыцца.

Sie können gewiss noch einen Augenblick bleiben (зі: кёнен г'эвіс пох айнэк ауг'енблік б'айбэн). — Вы, пэўна, можаце застацца яшчэ часінуку.

Ich habe noch sehr viel zu tun (іх га:бэ пох зэр:п фіаь цу ту:н). — Маю яшчэ шмат чаго зрабіць.

Ich habe viele Gänge zu machen (іх га:бэ фіаь г'інгэ цу махэн). — Маю шмат куды яшчэ зайсьціся.

Ein anderes Mal werde ich länger bleiben (айн андэрэс малэ а:п'рэз іх лён'эр бліпбэн). — Другі раз я застануся даўжэй.

Ich danke Ihnen für Ihren Besuch (іх данкэ інен фюр ірэн бэзүх). — Дзякую Вам за адведзіны.

Ich hoffe, Sie bald wieder zu sehen (іх г'офэ, зі: балт відэр цу зэ:н). — Спадзяюся Вас зноў хутка убачыць.

Ich muss von Ihnen Abschied nehmen (іх мус фон інен ашціт нымэн). — Павінен разьвітацца з Вамі.

Auf Wiedersehen (ауф відэрзэ:н)! — Да пабачаньня!

Auf baldiges Wiedersehen (ауф бал'ді'гэс відэрзэ:н)! — Да хуткага пабачаньня.

Bitte, kommen Sie bald wieder (бітэ, комэн зі: балт відэр)! — Прыходзьце, каалі ласка, хутчэй ізноў!

Meine besten Grüsse an Ihre ganze Familie (ма нэ бэстэн г'ірохэ ан ірэ г'аншэ фаміліэ)! — Маё лепшыя прывітаньні ўсёй Вашай сям'і!

Danke, Sie sind sehr lebenswürdig (данкэ, зі: зінт зэр:п лі:бэнсвурдіг). — Дзякуй, Вы лужа уважлівыя.

Leben Sie wohl (лэ:бэн зі: во:ль)! — Бывайце здаровы!

Adieu, lassen Sie sich's gut gehen (ад'ю:, ласэн зі: зіхэс г'ут г'э:н)! — Бывайце, усёго лепшага!

Danke sehr, gleichfalls (данкэ зэр, г'ліх'фалс)! — Вельмі дзякую, таксама і Вам!

КЛАСЫЧНЫЯ ТВОРЫ СУСЬВЕТНАЕ ЛІТАРАТУРЫ

Апрацоўка класічных твораў сусьветнае літаратуры пачалася ў Беларусі ўжо ў XIX стагоддзі. На жаль, цяжкія абставіны жыцця беларускіх інтэлігентаў і жвавы прасяваў праваў беларускай культуры нашымі ворагамі не дазволілі беларускім працаўнікам разгарнуць гэтую працу да належных памераў. Сяньня беларуская інтэлігенцыя ідзе зноў магчымым шляхам да тэмы класічных твораў сусьветнае літаратуры і працаваўшы апрацоўку іх, папулярызуючы гэтыя слаўныя творы сярод мільённае гучыць беларускага народу. Рэдакцыя «Новага Шляху» паставіла абыякавае гэтае справа, і на сваіх бацьках будзе друкаваць апрацаваныя Антонам Калітою тэмы аб найвялікшых творах сусьветнае літаратуры.

ВІРГІЛІУС (70—18 Г. Г. ДА НАР. ХР.)

Э Н Э І Д А

Зараз жа па сканчэнні «Георгікаў» Віргіліус пачаў пісаць сваю апошнюю, даўно задуманую і абштаную вялікую эпопею. Шмат часу пасьвяціў ён падрыхтоўкам вывучэнню грэцкага і рымскага эпаса, гістарычных твораў Катона і архэалогічных Варона. Адзінаццаць гадоў пісаў ён «Эніду», значна яе апрацаваў, але не паспеў скончыць. Памяраючы, ён прасіў свайго прыйшля Варыуса спатрыць эпопею і калі гэны не згадзіўся, гэтак зрабіў, дым Віргіліус перадаў твор Варыусу і Тусцы з тым варункам, каб яны не выдавалі на свет нічога такога, чаго ён сам ня выдаў-бы. Імпэратар Аўгуст таксама загадаў выдаць эпопею, «нічога не дадаючы, і выкінуўшы толькі лішніе». І «Эніда» дайшла да нас з выразнымі сьлядамі недакончанасці, недахопамі, супроцьнасьцямі, лаўтарэннямі, нават з няскончанымі вершамі. Нагледзічы на гэта, нацыянальная эпопея прынята была рымлянамі з захапленнем. Самі паэты яе праславілі. Прапішуць, яшчэ перад зьяўленьнем эпэпі ў свеце, казаў, што яна вышэй чымся «Іліяда». Овідыюс назваў яе твораў, слаўнейшага за каторы ня выдала лацінская зямля. Сэнэка ведаў яе цэлую напаміць. Квінтыліян параўнаў Віргіліуса з Гомерам. Вялікае мноства насьледзаваньняў «Эніды» служыць доказам яе надзвычайнае папулярнасьці. Мэта Віргіліуса — даць рымлянам нацыянальную эпопею, напісаную на чысьце траянца Энія, як продка рымскага народу — была цалкам дасягнута.

ЗЬМЕСТ ЭПАПЭІ

«Эніда» складаецца з 12 кнігаў і дзеліцца на дзьве часткі (па шэсьць у кожнай). У першай апісаны падарожжы Энія, у другой — ягоны чыны ў Італіі. Першая кніга пачынаецца наступнымі вершамі:

«Слаўлю вялікія чыны героя, ён першы ад берага Троі
Прыбыў у Італію, ў краіну латынаў,
ядаляй прыгнаны.
Доўга кідаў яго па краінах і бурнаму жору
Сіда багоў і воля злопомнай і злосьнай Юноны.»

Пасьля гэтага уступу, паэта пачынае апавядаць гісторыю падарожжы траянаў, што ўжылі з Эніям з разбуранага места і сем год ужо падарожнічаючы па морах і шукаючы сабе прытулку. Ледзь толькі траянскія вадпалавы адплылі ад берагоў Сыцыліі і ўплылі ў Тірэнскае мора, кіруючыся да Італіі, дым адрэзу Юнона што памятава зьяўляў яе Парысам, прасіць караля вятроў Эоля выпусціць на

волю ўсе вятры і затапіць траянскія вадпалавы. Эоль прычыніў страшэнную бору — і траянцам пагражала зусім пэўная пагібэль. Але Нэпту, зжаліўшыся над імі, супакойвае бору, што прыгнала падарожнікаў да берагоў Лібій, дзе каралева Дыдона будавала новае вялікае места — Картагін. Эній прыплывае да берагу толькі з сям'ёй вадпалавы і зусім няведваючы аб долі іншых, холзіць па беразе са сваім прыйшля Ахатам. У гэтым часе на Алімпі, Венэра, ішчалуучы вельмі бяздоўнага сына, скардзіцца Юпітеру на Юнону, але быцка багоў чешыць яе, кажучы аб пабудове і будучай велічы Рыму, дзе з шляхотнай траянскай крыві нарадзіцца Юлі Цэзар, «каралеўства якога можа ўтрымаць толькі акіяў, а славу — неба». Венэра зьяўляецца да падарожнікаў і, паказваючы ім дарогу ў Картагін, павадаміла адначасна, што і іншыя іхныя вадпалавы не загнілі. Траяне, накрытыя воблакам, накінутым на іх багіняю, уваходзяць у места, спатыкаюцца там са сваімі таварышамі, якіх лічылі ўжо загніўшымі, акрыўваюцца Дыdone, і яна радасна прымае іх. Венэра пасылае Амура пад постаці Энія — сына Асканія, каб ён ўзбудзіў у Дыdone любоў да Энія. Каралева запрашае траянаў на бал і просіць Энія расказаць ёй аб вайне і ягоных прыгодах пасля ад'езду з бацькаўшчыны. І Эній апавядае, як грэкі, змарыўшыся дагэту і бяз ніжых вынікаў аблогаю места, кінуліся на хітрысць; як яны пабудавалі вялікага драўлянага каня, якога пакінулі перад Трояй у выглядзе падзкі Мінерэ; за шчаслівы паварот іх на бацькаўшчыну, а самі, схававшы у сярэдзіне каня узброеных ваякаў, адплылі ад берагоў Троі і схаваліся аз выспаю Тэнадосам. Надбрана разумныя людзі раздзілі ня верыць гэтаму каню, надбрана Лякаон, баючыся «прыносячых дары данайцаў», удараў пікаў у бок каня цвёрдым, што ён пусты і сярэдзіне, — траяне, паслухаўшы палоннага Сынона, увезлі драўлянага каня ў места. Тады грэкі ўначы выйшлі з каня і, упусціўшы сваіх таварышоў, дасталіся ў Трою. Эній апавядае далей, што ён, збуджаны праз цень Гектара, кінуўся змагацца з ворагам, але грэкі заўважалі палацам Прыяма — і ён быў змушаны ўцякаць. Ён пасадзіў сабе на рэня бацьку, выйшаў з места з сынамі і жонкаю. Жонка згубілася ў натоўпе. Эній вярнуўся зноў у места, каб адшукаць яе, але перад ім зьяўляецца цень Крэнэі і кажа, што згодна з воляю Алімпу, ёй на суджана было ісьці за мужам. Тады Эній вяртаецца да ўцёкіх з места траянаў і адыходзяць з імі на гару Іду.

У трэцяй кнізе апісваецца далейшы

працяг апавядання Энія. Выбудаваўшы каля гары Іды флёт, ён адплывае ў Тракію і асноўвае там места Энеяду, але багі загадваюць яму пакінуць гэтую краіну, і траяне плывуць на выспу Дэлэс, каб даведацца ад Аполёна аб волі багоў. Аполён дае ім наступны адказ:

«Смелыя ўнукі Дардана, вас прыёме чароўна краіна,
Зямля найпладнейшая, та, што ваших бацькоў калыхала.
Траяне, маткі вы прадкаў шукайце.
Патомкі Энія
Там валадацёмуць доўга і будуць за-
гадачыць свету
Дзеці ягоныя, ўнукі й наступныя
унокаў патомкі.»

Не зразумеўшы слоў Аполёнавага духаўніка, траяне скіраваліся на выспу Крыту. Там, вывезеныя Эніям з Троі пінаты, у сьне абьявілі яму, што не на Крысе суджана яму пасяліцца, але ў Гэспэры, дзе жылі энотры і іхныя патомкі ўзялі ад імя свайго правадзіра назву Італію. З гэтае краіны быў родам Дардан. Траяне наплылі ў Італію, але бора занёсла іх да струфаджых выспаў у Адрыятычным моры, дзе жыўчы гарпі «З тварам жаночым вялікай птушкі, капцюры на руках. З годаду твары іх блэдныя».

Падарожнікі пачынаюць з гэтым дзікунам змагацца, пасля адплываюць у Актыўскую затоку і на тым месцы, якое пасля ўславілася перамогаю Аўгуста, сьвяткуюць урачыстасць на чысьце Аполёна. У далейшай падарожжы спатыкаюцца яны з Геленам, сынам Прыяма, уладаром Эпіру, які быў жанаты з Андрэамахо, украдзенаю з Троі Пірам, пасля якога ўладаў Гелен. Тут наступнае апісаньне ўзрушальнага спатканьня Энія з удавою Гектара. Пасля Траяне стрымаліся на берагох Сыцыліі і ў падножжы Эціны знайшлі грэцкага героя Ахэзіюнда, які схавався тут ад цыклёпаў. Падарожнікі забіраюць яго з сабою і затрымоўваюцца пасля ў Дрэпане, дзе хаваюць памёршага Анхіза. Адсюль бора загнала іх ужо ў межы уладання Дыdone.

Чацьвёртая кніга апісвае міласць Дыdone да Энія, ад'езд яго з Картагіна, распач і сьмерць Дыdone. Гэтая кніга справядліва уважаецца за найлепшую і найпрыгажэйшую ў цэлай паэме, дзеля гэтага возьмем колькі радкоў з яе ў беларускім перакладзе:

«Даўно каралева цяжкаю міласьцяй
зранена
Носіць у сэрцы свой боль і полымем
скрытым згарае,
Толькі і думае стала аб славе траяна
Энія,
Аб славе народу Энія, а ўсенскі
прыгоды
Іобраз Энія — глыбока ў душы ка-
рацэва залеглі.
Думкі хваляюць яе, ня мае ні сну,
ні спакою.
Вось ужо месці апошні прамень свой
кідае на зямлю,
Аўрора з нябёсаў прагнала вільгот-
ныя цень,
Дыdone сястру сваю кіла і цыханька
з болам пытае:
«Ганна, сястра, чаму, скажы, спаче
не магу я?»

На пачатку пятае кнігі траяне, аддавалі чысьце ад берагоў Афрыкі, бачачь вод-

бліск полымя у Картагіне — гэта было вогнішча Дыдона. Новая бора адкідае іх эню да бераго Сылліі, на тое месца, дзе перад годам Энэй пахаваў Анхіза. Спайніўшы урачыста нябошчыка, арганізацыя гульні. Спачатку адбываецца перагонка чатырох вадаплаваў, пасля бег, кулачная бойка і страляныне з лука, на заканчэнне — дзіцячыя гульні, названыя траянскімі, выяблялі змаганне конніцы. У часе гульні траянкі, падгавораны багіняю Гізідаю, палічы вадаплавы, каб змусіць сваіх мужоў астацца на Сылліі. Энэй моліцца да Юпітэра, каб ён пагасіў пажар, і бог пасылае дождж. Згарэлі толькі чатыры вадаплавы. Энэю зьяўляецца у сьне цень ягонага бацькі, Анхіза, і загадвае яму плыць у Італію і толькі пакінуць тут тых, што не жадаюць ехаць з ім. Апрача таго, ён просіць сына зыйсці да яго на Элізійскія палі, каб даведзіцца аб будучай долі свайго роду. Траянне пускаяюцца ў дарогу пад іпсекаю Нэптуна. Бог сну, каб перашкодзіць Энэю ў дарозе, усьпіўшы кіруючага вадаплаў Палінура, скідае яго ў ваду. Тады Энэй сам кіруе вадаплаў.

У шостай кнізе траянне прыплываюць да берагу Кумы і ідуць з Энэям, што здажы ахвяру Апафіну, у якіну Сылліі. Там вялікая восталька (жрыца) прарочыць яму новыя небяспекі ў дарозе. Пахаваўшы аднаго з таварышоў, Энэй атрымвае дазвол ад Сылліі убачыцца з Анхізам і накіроўваецца з ёю ў пекла. Праз рэчку Стыкс пераходжаюць яны з Палінурам у лодцы Харона. Цэрэбра-Сыбіла паставала хлебам з мёдам і сонным зельлем. Апускаючыся далей у пекла, Энэй чуе стогны дзяцей, бачыць душы самагубцаў і нявінна забітых, бачыць шырокія палі, дзе блукаюць ахвяры няшчаснае міласці, спатыкае і Дыдону, якая папура выслушаўшы ягоную выгаворку (апраўданне), уцякае ў Сыхэю. Далей Энэй бачыць поле, дзе прываюць душы герояў, і спатыкае шмат траянаў, якія загінулі ў змаганні за бацькаўшчыну, пасля ён чуе стогны, якія выходзяць з прагаліны залычэнаў, у канцы ён ідзе на месца прываювання ішчасных, у каралеўства радасці, у заленіву ішчасных лугоў і дуброваў. Тут Энэй знаходзіць бацьку свайго, Анхіза, які ідзе яго ў даліну, дзе лётаюць душы людзей, прызначаных жыць, будучы зямельных жыхароў. Анхіз паказвае яму ўсіх ягоных патомкаў, пералічае ўсе войны і бітвы, якія пагражалі ягонаму суну, аучыць яго, як барацца ад няшчасняў і выпускае яго эню на свет праз браму з славёнае косці. Энэй накіроўваецца адразу ў Лядуны.

Сёмай кніга пачынаецца хаўтурамі Гэты, мамкі Энэй, імён каторае ён называе прыстань, дзе насыпаў над ёю магілу. Пасля ён аджаджае ў вапюшыню марскую падарожу і, абмінуўшы уладанні чараўніцы Цырцэ, прыплывае да утоку Тыбра. З гэтага месца пачынаецца другая частка пэмы, названая ладэскаю Гізідаю. Гэтая частка далёка слабейшая і нуднейшая чымся першая, хоць Віргіліюс уважае яе за найбачнейшую частку свайго твору і зьяўляецца да музы Эрато, і просіць памагчы яму раскажаць, якія каралі былі ў старадаўнім Лядуны, якія вялікі дзеяніні яны выканалі. Кароль Лядын з гонарам прымае Энэя, загаджаецца выдзіць яму зямлю і запратанаваў сваю дачку выдаць замуж за Энэя. Але Юнона пасылае Фурыю Алектэ, каб яна пасварыла лядынянаў з траянцамі. Фурыя намаўляе Аматы, жонку Лядыны, супроць замужства іхняй дачкі Лядіні з чужынцам і просіць выдаць яе замуж за Турана, караля рутулаў. Туры узбурае супроць траянаў, апрача лядынаў, іхных суседзяў: вольскаў, этрускаў, сабінянаў і экваў. Гэтая кніжка канчаецца пералічэннем правадароў ўсіх гэтых аляме-наў.

У восьмай кнізе Энэю зьяўляецца у сьне бог гэтых краінаў Тыбарын і радзіць падпісаць прывіцельскую умову з аркадыянінам Эвандрам, валадаром места Палінтэму. Энэй накіроўваецца ў места, на месцы якога узьнік Рым. Эвандр

БЫЛА ВОСЕНЬ

Уладзімер Дудзіцкі

Бяз прычын ня бывае гора,
Ані суму, ні сьлёз пяхучых.
Прыгадаў я сягоння мора
І знаёмага берагу кручы.

Была вясень. Вятры шумелі.
Хвалі пену валы пляскалі.
Востракрыльчэй чайкі зь мелі
Узьляталі на грані скалаў.

І здалось — прызначна шчыра —
Мора любым такім і бліжнім,
І нібыта зь сінога віру
Твар калой салёныя пырскі.

Але не... Мне ў сьне здалось:
Я ляжаў на варшынні кручы.
Скалануўся — душа галосіць,
Вывіваючы боль разлуччя...

Дома маці адну пакінуў
І яе, радасць сэрца, — Асю...
Вечер кідаў у вочы кліны:
Ня журсся — даўно зраклася.

Вось таму і згадаў я гора,
Кроплі буйныя сьлёз пяхучых,
Цымянасіня хвалі мора
І знаёмага берагу кручы.

Прымае яго папрыцельску, апавядае гісторыю гэтых мясцінаў, паказвае розныя паметкі і дае яму на помач 400 коннікаў пад правадарствам свайго сына Палінта. У гэтым-жа часе этрускае места Агіла, выгнаўшы свайго караля Мэзэнта, прывіццель Турана, выбірае Энэя за свайго правадару. Вэнэра дорыць свайму суну выкаваную Вульканам зброю і ішчыт, на каторым выпісаны будучыя вялікія чыны рымлянаў, асабліва Аўгуста, якога пасьхяр уяляе ўсё, дзе можна і дзе нават няможна. На апісаньне вялікіх чынаў Аўгуста пасьхяр тут пасьхярціць пяцьдзесят вершаў.

У дзявятай кнізе Туры нападае на войска Энэя. Траянне не адважаюцца ў няпрэснутнасці свайго правадару пачаць бойку, і ворагі падпальваюць іхныя вадаплавы. Але, дзякуючы просьбе Цыбелі, Юпітэр ператварае гэтыя вадаплавы ў марскія німфы. Пасля гэтакага дзіўнага ператварэння траянне шукаюць спосабу паадаміць Энэя аб нападе. Прабрацца праз няпрэцельскі стан узяліся два прыяцелі Нізус і Эўрыал, але яны не змагі гэтага зрабіць і пасля адважнага змагання загінулі. Матка Эўрыала, даведаўшыся аб няшчаснай сьмерці сына, страшэнна плача і жаліцца. Пасля страшэннай бойкі, Туры сам нападае на траянаў, але моцна пабіты, кідаецца ў Тыбр і, пераплывушы яго, ратуецца.

У дзясятай кнізе Юпітэр склікае багоў на Алімпіі, і бачыць, што адны з іх пама-

гаюць лядынянін, а іншыя — траянцаў, радзіць ім пагадацца, кажучы, што яшчэ будзе час, калі яны зможуць спагнаць свой гіс, а гэта будзе тады, калі узьнікне вайна паміж Рымам і Картагінаю. Вэнэра наракае, што на траянаў ужо і так шмат няшчаснаў і гора падае. Юнона не агаджаецца з гэтым. Юпітэр абвешчае, што гэтую справу расудзіць сама доля ў будучыні. У міжчасе на зямлі на помач абкружаным траянцам Энэй прывозіць на 30-цех вадаплавах прывіцельскае войска этрускаў і высаджаецца на бераг на вачох ворага, які нападае на прыбыўшых. Туры ў бойку забівае Палінта, але пры гэтым сам нападае ў такую вялікую небяспэку, што яго ад зусім пэўнай сьмерці ратуе толькі Юнона, якая яго адводзіць з бойкі. Энэй нападае з пікаю на Мэзэнта, каторы таксама пакідае поле бітвы, але даведзіцца, што Энэй забіў ягонага сына Ляджа, вяртаецца і кідаецца ў бойку, але зараз-жа падае ад рукі Энэй, протычы толькі сабе адной магілы з сынамі.

У адзінацатай кнізе войскі, што змагаюцца, падпісваюць згоду на 12 дзён, каб пахаваць забітых. Да лядынянаў вяртаецца іхнае пасольства, пасланае да Дзіомэда, героя Траянскае вайны, што жыў у Апуліі. Дзіомэд, адмовіўшыся ім дапамагчы, парадзіць падпісаць з Энэям згоду, але Туры ня хоча нават слухаць аб гэтым. Тады Энэй нападае на сталіцу лядынянаў, разьдзяляюшы сваё войска на два аддзёлы. Супроць аднаго з гэтых аддзёлаў Туры пасылае геранію вольскаў Камілю, супроць другога, жым кіраваў Энэй, — ладшоў сам. Арук забіў Камілю, а яго самога за гэта назаг Дыяны, апякункі гераніі, забіла німба Оніс. Разьбітыя рутулы уцякаюць, Туры бачыць ім памагач. Ноч разлучае войнцх.

У дванацатай кнізе Туры агаджаюцца канчэньц вайну паядынкам з Энэям, хоць Лядын і нават Аматы радзіць яму упакорыцца. Юнона, незадаволеная тым, што няшчасны траянаў скончацца, намаўляе німфу Ютурну, сястру Турана, на гаварыць рутулаў, каб яны не дапускалі да паядынку. Ютурна заклікае яму маладушнасць і яны нападаюць на траянаў. Абязброены Энэй быў ранены, страляю, але Вэнэра зараз-жа вылячыла яго, і Энэй кідаецца ў бойку, надарма шукаючы Турана. Ютурна, прыняўшы постаць Мэтыска, Туранавага хуріана, ухільецца ад спатканьня з Энэем. Тады ён нападае на места. Аматы забівае сябе з розпачу. У канцы Энэй знаходзіць Турана і раніць яго. Туры падаецца пераможніку і адступае Энэю сваю улюблёнцу, але Энэй, убачыўшы на сьпіне Турана перавязку з бітага ім Палінта, у злосьці забівае свайго ворага. Гэтым канчэцца пэма.

Значаньне Віргіліуса і ягонае «Эніды» было вельмі вялікае ня толькі ў Рыме, але і ў цэлым культурным сьвеце, дзе разьвіваўся класіцызм, асабліва там, дзе пашана да старадаўніх пісьменьнікаў і старадаўніх формаў пэзіі дайшла да абсурду, гэта значыць да перавышэння іх перад роднаю моваю і сучасным літаратурным патрабаваньнем і творам. «Эніда» напісана на ўзор «Іліяды» і «Одысыі». Віргіліюс напісаў сваю пэму на жаданьне імператара Аўгуста, дзеля гэтага так выразае бачны сьць тыя шматлікія выхвалініі Аўгусту. «Эніда» славіцца сваімі прыгожымі эпізодамі, ларуальнымі асаблівасцямі, майстарскімі вобразамі і высакапатэтычнымі апісаньнямі. Гэты твор Віргіліуса займае адно з першых месцаў у сусьветнай літаратуры.

Апрацаваў Антон Каліта.

Пад небам Случчыны каханай

I.

Пад небам Случчыны каханай,
Дзе зоры сыплюцца ў расу,
Пазнаў я шлях цярновы рана
І краю роднага красу.
Там пад алейнай рагастай
Я пугай ляскаў да зары...
І мудры дзед там вельмі часта
Мяне вучыў, мне гаварыў:
«Жыццё шляхі ўсе крутыя,
Да шчасця шлях вядзе адзін.
Мінай прывабы задатыя,
Насустрач невядзі ідзі.
Спаткаш ветры-ліхадзеі —
Падстаў ім грудзі — б'юць няхай,
Арза крылатага надзеі
Лаві, рукамі не махай.
Каменны гострыя нажамі
Парэжуць ногі да крыві...
Ідзі, за сцёньню-міражамі
Асягнеш радасці ўздыў.
Калі тухлявыя мыліцы
Працягне кат з крываваў рук,
Скажы яму: «Чым падаць ніцма
Я смерцый воіна памру...»
Я скупаў, не, каўтаў я словы
Навуці дзеда-мудраца,
І свет няведамы і новы
Раўсіў ў мроях без канца.
Быў ён прывабны і чароўны,
Зыраў у цвіццёны шпінны,
І нібы гошыя князёўны,
Усплывалі постаці дзяўчын...
Яны глядзелі на загоны,
Дзе сярод мора каласкоў
Зырчэй расквечанай кароны
Зіхцелі кветкі васількоў...

II.

Пялёсткаў белыя завеі
Шумелі ў зелені садоў...
І, нібы зрадлівыя Феі,
Скакалі дні маіх гадоў.
І ў гэтых скоках нечаканых
Я сэрца болью гартаваў...
Жыццём упоены, як п'яны,
Ішоў я, падаў і ўставаў.
І хоць-бы раз далёкі, блізі
Таварыш руку працягнуў.
Адзін, схіліўшы голаў нізка,
Праводзіў я жыццё вясну...
Дранцёвель рукі ад знямогі,
І смаглі губы без вады...
Смяяўся старац ля дарогі,
Як я — бляды і малады.
О, гэты старац...
Смех п'якучым
Дакорам сэрца працінаў.
І я ішоў па скалах, кручах
Туды, дзе сонца, дзе вясна...

III.

Ў гаёх, лясох цвілі пралескі,
Жаўцелі вербы, бэз сінеў...
Зялёны гай і пералескі
Плылі кудысь, як ува сьне...
Пішчэлі чайкі над ракою,
Сквілелі ў небе бакасы,
І вецер коваў рукою
Маё кудлачыў валасы...
А я ішоў адзін па полі,
Ўліваўся водарам зямлі.
Каханьня солад мываволі
Мне ў сэрца чулае хтось ліў:

«Не забуду я, Алеся,
Час спаткання над ракой...
Абнімаў нас ціхалесся
Вецер цёплаю рукою...
Дзеся зялёна кукавала
Пад зялёнаю вярбой...
Укарала ты, што мала
Сустрэаўся я з табой...
Патухалі ў небе зоры,
Як каралі тваіх сьлёз...
На сьвітаны і боль-укоры
Я навек з сабой панёс...»

Другая сумай закралала
Акорды ў сэрцы маладым,
Як у нёволі паміралі
Ткачыкі слухкія ў гады,
Калі агнямі і мячамі
Варшавы «гжэчныя» сыны
Тварылі суд над крывічамі
Без усялякае віны...
«Ад родных ніў, ад роднай хаты
У панскі двор дзеля красы
Яны бяздольныя узяты
Ткаць залатыя паясы...»
І мне рабілася балюча
За родных сёстраў і братаў,
І пошта ляваў кіпучай
Бурліла ў сэрцы. Быў гатоў
Ісці на смерць я і пакуты,
Каб не памерлі крывічы,
Каб не насілі веча пугі,
Чужыя гострачы мячы.

IV.

А даль ляжала няжывою,
Дрыжэлі ў сполаху кусты,
І над маёю галавою
У небе коршун, як застыў...
Паўзлі крываваыя туманы,
Ваўкі дзеся вылі ля ракі.
Стагналі, айкалі курганы,
Дзе Гаўрыловіча палкі
Пад сыягам бел-чырвона-белым,
Рукамі выштытым дзяўчын,
Хадзілі ў бой адважна, сьмела
За волю Случчыны, за чын...
І ўжо ў руках шпэговай зрады,
Каб чула родная зямля,
Крывіч бястрашны Лістападаў
У апошнім слове прамаўляў:
«Няхай за край абрабаваны,
Што імя мае Беларусь,
Сканаю я ў крываваў ранах
Ад вашых чорных катніх рук,
Ня буду плакаць і прасіцца,
Крывіцкі род ня зраджу век,
Бо покуль сэрца будзе біцца
Хачу я звацца — чалавек».

V.

Хоць я тады яшчэ ня ведаў,
За што крываваць мой прасьцяг,
Ды словы-клічы Лістапада
Мяне вялі кудысь, як сыяг.
І я ня ішоў, а лез на скалы
Сьлядамі сьвежае крыві,
А прыпарнаскія шакалы
Краісалі дум маіх уздыў.
А ў гэтых думах, гэтых мроях
Хацеў я там хоць міг пабыць,
Дзе Чарадзевыя героі
Ў агні згаралі барацьбы...
Дык дзе там: «Тама архайчна,
Вы ў правы хіліцеся ўхіл...
Сьляпы вы: сьняжны геранісей», —

Пісаў якісь мне Самуіл...
А я, «сьляпы», глядзеў, як маці
Сьлязамі эмочвала полі:
Хацеў крычаць, хацеў я плакаць,
Ня дыфрамбы ім пліць.

VI.

Парваў я струны свайго сэрца,
Закінуў ліру ў забыццё,
Бо «родны бацька» горкім перцам
Перасыпаў маё жыццё;
Браты і сёстры скрыгіталі
Зубамі ў распячы, нудзе.
І ня было ў жыцці праталін,
На васкрашэньне на т надзеі.
У Сібір халоднымі шляхамі
Ішлі з-пад Слуцку песьняры.
І там пад тоўстымі сьнягамі
Дранцёвель бунтарскі іх парыў.
А тут пад небам родным, сінім,
Вісела карханьне варон...
Маўчаў крывіцкі Паганіні,
Маўчаў крывіцкі і Байрон.
І толькі ціха хтось прарочыў:
«Ой будзе суд, страшны суд.
Мы гланем сьмела тады ў вочы
І прайдзісведаў, і прыблуд...

VII.

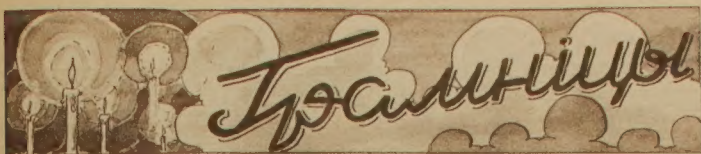
Гайсалі ветры-буйнавеі
Па вёсках сумных ля Случы...
Хадзілі каты і зладзеі
Па хатах сонных уначы...
Хадзілі, чорнымі рукамі
Зрываўлі посьцілкі з дзяўчын,
Ірвалі цела іх клькымаі,
Не за праступства, не за чын...
О, не! Віною была маці,
Што нарадзіла іх на свет,
Што паясы умела ткаці,
Свой край любіць вучыў і дзед,
Які жыццё стаптаў прастору...
— — — — —
О, васільковыя палі!
Ой, колькі вы пазналі гора!...
Ой, хоць-бы раз вы расьцьвілі
Праўдзівым цвіццём буйналістым,
Каб там дзяўчата маладым
Смяяўся месяц серабрыстым...
Каб іх найлепшыя гады
Прайшлі, як сон, як казка-чула,
Сярод каханьня і уцех,
Каб ноччў цёпнаю Юда
Ня краў іх эвонкі, чысты смех...

VIII.

Гатоў штодзень я быць данарам,
Па кроплі кроў аддаць сваю
За васільковыя прастору,
Дзе людзі моладасьць маю
Тапталі бруднымі нагамі,
Дзе жыў мой бацька, любі дзед,
Дзе над лугамі-мугарамі
Іскрыцца сонца агняцвет...
Хачу я крывіць родным хатам,
Дзе льецца Случ, мая рака:
Мілей за тысячу дукатаў
Цвяток мне сінні васілька
З прастору Случчыны каханай,
Дзе зоры сыплюцца ў расу,
Дзе я пазнаў жыццё так рана
І краю роднага красу.

Менск, студзень, 1944 г.

Яшчэ і дагэтуль некаторая частка стараейшага пакалення беларускага народу верыць, што некаторымі святочнымі прадметамі чалавеку можна забяспечыцца ад розных нешчаслівых выпадкаў і нават можна палепшыць свой дабрабыт. Да гэтых прадметаў, прыкладам, у вабыходку гэтае часткі беларускага сялянства належалі: ёрданская вада, святочны мёд, соль, святочныя зёлкі ды іншыя. Найважнейшым-жа паміж іх была грамінічная свечка, ці, як агучам кажуць, «грамніца». Яна высвяччалася у дзень свята Грамініцаў - Срэчэння (2—15 лютага).

Без пераувялічвання можна сказаць, што з грамінічнаю свечкаю беларускі селянін даўней пачынаў, праходзіў і канчаў сваё жыццё, а у жыццё яна яму патрэбная была шмат-шмат разоў.

Вось мучылася парадзіха — і запальвалі «грамніцу» для аблячэння родаў. Нараджалася дзіця, расло... і яму час ад часу «грамніцай» крыж-накрыж асмальвалі валасы, каб не баялася прыпалахаў... Станавілася дзіця дарэслым чалавекам, дзяцюком ці дзяўчынаю. Прыходзіла парэ дзіцюку жаніцца ці дзяўчыне выходзіць замуж... і бацькі запальваю грамінічнаю свечкаю багаслаўлялі іх да шлюбу. Жыве чалавек, працуе, працуе і цяжка занядае... Зноў запальвалі «грамніцу» і падкурвалі хворага. Нарэшце прыходзіць смерць, чалавек каніе... і яму ўжо апошні раз у аслабленым стане давалі запаленую «грамніцу», верачы, што ёйны агонь ад душы адганяе нячыстую сілу.

Зямляроб-селянін часамі ўжываў грамініцу як магчымы ці энахэрыскі сродак для забяспечвання паміснасці ў працы, для

абяшкоджання розных сілаў і зьявішчаў, няспрыяльных для ягонай гаспадаркі.

З грамінічнаю свечкаю набожны зямляроб пачынаў сябу. Калі вёз у гумно першы сноп ураджаю, зноў на разасланы вялікадны абрус клаў «грамніцу» і тады праз яго вёз воз. З грамінічнаю свечкаю селянін ўзміж пераносіў у цёплае памешканне нованароджаную жывёлу. З грамінічнаю свечкаю ён увесну першы раз выганіў сваю скацінку ў поле. У ноч на Купалу грамінічную свечку селянін падвешваў да варотаў кароўніка, каб ведзьмы не адбіралі малака ад кароў.

Ды ці-ж толькі гэта?... Улетку насуваецца цёмная зима... Смаліць маланкі, бо'юць пяруны — ідзе навальніца. Робицца жудасна ўсуму жывому. А наш селянін пры запаленай у гэтым часе «грамніцы» нічога не баіцца, бо верыць, што яго і ягонае дабро яна бароніць ад маланкаў і пяруноў. Пры высвячэнні «грамніцы» сяляне варажылі і прыклячалі: «калі на Срэчэнне ў царкве свечкі пырскаюць, дык улетку будучы вялікія грымоты».

«Грамініца» прыгатаўляецца з чыстага воску наконадні свята Грамініцаў. Назаўтра свеціць яе у святніні, а потым праз цэлы год перахоўваюць пад абразамі ці ў іншым пашаным месцы.

Вярнуўшыся з царквы ці з касцёлу, гаспадар асабіста запальваў грамінічную свечку і крыж-накрыж падпальваў валасы на галаве ў кожнага сем'яніна, у кожнай жывёліны, а таксама касці вакоў і дзювэрэй кожнага гаспадарскага будынку, каб нікому ня шкодзілі буры і пяруны будучага лета, а ў людзей каб не балелі таловы.

У. Паўлюкоўскі.

Вольга Таполя

СУСТРЭЧА

Дні міналі адзін за адным
І ў вечнасці ніклі бяз следу...
Я тамілася думкай аб тым,
Што ня ідзеш... Што ці пры-
дзеш — ня ведаю...
Ты ня йшоў. Я какала — ня йшоў...
Кажны вечар сьлязямі я праводзіла.
Тыдні йшлі мне марудней гадоў,
І здавалася: чакаць ужо годзе!
Ня убачыць тваіх мне вачэй,
У іх праменымі мне болей ні грэц
ца!...

І ў цыш бяссонных начэй
Так балела самотнае сэрца...
Спадзявалася я ўжо не магу,
Ты са мной ўжо ня будзеш ніколі.
Толькі ў вершы я выльваю тугу,
Нявычэрпнасць нясьцэрпнага болю.
Так і беглі пакутныя дні,
Гасла вера, што будзе іначай,
І надзеі ўжо згаслі агні,
Што цябе хоць разок я убачу...
Але няяк праз горад ішла,

Сумнай вуліцай, ўшчэнт зруйнава-
най.

Толькі вочы ўгару ўзяла —
Раптам... бачу цябе, мой каханы!
Я гатова была заскакаць,
Абхапіць тваю шыю рукамі,
Але мусіла ціха стаць
І цябе толькі лашчыць вачамі.
Борэдзі восеніскі вечер гайсаў
Між абсмаленых чорных руінаў...
І мой позірк цябе запытаў:
«Праўда, любіш?... Мые ты па-
кінуў?...»

Але радасным быў твой адказ:
На пагляд адказаў ты паглядам.
Я ўжо знала: ты прыйдзеш ня раз,
Я ўжо знала: са мной быць ты
рады!...

На мяне ты зь пашчотай глядзеў,
Быў руці твайгі поіск гарачы...
Сумна вечер у руінах гудзеў...
Што за шчасце было цябе ба-
чыць!...

Развіталася хутка з табой,
Але ў сэрцы жыла ўжо надзея:
Будзеш, што паранешаму мой...
О, як мірыла скрозь аб табе я!...
Меня.

НАРОДНАЯ МУДРАСЬЦЬ

БЕЛАРУСКІЯ ЗАГАДНІ

Як лжыць — ніжэй катэ, а як ста-
нець — вышэй каян (Дуга).
Пры боку каліта — поўна злата на-
літа (Печ).

Як прысплеш, дык памёнее, — як
адсплеш, дык палёнее (Яма).
Крыж на крыжы, сёлкі-толькі, хто
ведае колькі (Клубок).

У лесе сьцята, у каморы ўзята, ля-
жыць-маўчыць, возьмеш на рукі —
плача (Скрыпка).

У лесе радзілася, на вяселле зга-
дзілася (Скрыпка).

У ліпазім кузьме мядзведзь ра-
вець (Цымбалы).

Еду, як па небу, пад сабою сонца
бачу (У чаўне).

Шоў чалавек дарагою, ажно ўдвох
сена грабучь. Калі брат зь сястрой
— сьпешна вам, а мужык з жаной
— сьмешні ды жарты. — А ня брат
з сястрой, ня мужык з жаной, —
мая matka не матчы сьвякроўка
была (Бацька з дачкою).

Бела поле, чорна насенне, — хто
ня ўме, той не пасее (Кіра).

Хто гаворыць без языка? (Пісьмо).
Ідзе-ідзе, а з месца ня сойдзе (Га-
дзіньнік).

БЕЛАРУСКІЯ ПРЫКАЗНІ

Работа корміць, і поіць.
Работа не бяспэсць чалавека, а
крэпіць і дзейніць.
Шчасьце пераходзячы жыве.

Чалавек ня вол, у вадной скуры не
старэе.

Чалавек, пакуль у горне не пабудзе,
ня знае дабра.

Хто лепшае ня мае, таму і гэта
добра.

Хто новага ня бачыў, і старому рад.
Бог — вялікі чалавек.

Бог багат: больш мё, чым раздаў.
Бог дае на усіх долю.

Больш у Бога дзеян, як у пана
каубас.

Бог ведае, хто як абедзе.
Бог ня гуляе, а дабро перамярае:

у ваднога возьме, а другому дасьць.
Бог ня гуляе, многа ралатна мае, ды
багатым торбы прыгатаўляе.

Бог не цяля, бачыць круцяля.

Божа ласка дацьць нам хлеба і
мяска.

Юрай пасе кароў, а Мікола коней.
Ілья — слаўная жніна.

Сьвяты пакроў, багаславі на кроў.
Юрай сказаў: жыта ураджу, а Мі-
кола: пачакай, пагляджу.

Юрай нап'ецца і Мікола не аста-
нецца. Ды й Іван піў, каб хто купіў.

Даа Юр' да абодвы дурні: адзін
галодин, а другі халодин.

Чорт чорта пазнаў, ды ня піва
пазнаў.

Чорт дуду надзьме, калі дух ідзе.
Чорт без багата, а балота бяз чор-
та ня бывае.

Чорт дзірку знаходзіць.
Чым чорт ня шуціць, пакуль Бог
спытэ.

Ня проціў ночы гаворачы.
Дай Божа ў добры час сказаць, а ў
лікі намаўчаць.

Ня ў гэтай хаце гаворачы.
Ня пры нас казана.

Соль таба у вочы.
Хоча душа у рай, ды грахі ня
пускаюць.

Граў у мех, а спасенне наверх.

ГУМАР

← Ішоу дзяк і з дзячыхай —
Знайшлі торбу і з грачыхай.
Ты — дзяк, я — дзячыха,
Табе — торба, мне — грачыха

Ішоу пан і з паненкай, →
Знайшлі вілку і з талеркай.
Ты — пан, я — паненка;
Табе — вілка, мне талерка.

Рабінанька каля дубу
Зацьвіла цвяточкамі —
Дзяўчыначка свайго друга
Абвіла ручонкамі.

← Які была я малада,
Дык была я рэзва:
Цераз тыя ў манастыр
К мілку пералезла.

Не глядзіце на мяне,
Што я невялічка:
Прычашуся, прыбяруся —
Буду маладзічка.

6 МАРТ 1944

Я на рэчцы бялыя мыла,
На Ізгародзі вешала,
Я мілога правадзіла —
Яго слоўкам цешыла.

